

Istorijski pohod u Bosansku krajinu

Posle polugodišnjeg boravka u istočnoj Bosni, ispunjenog neprekidnim borbama i intenzivnom političkom aktivnošću, i povremenih dejstava u Crnoj Gori i Hercegovini, Prva proleterska je krajem juna 1942., pod neposrednim rukovodstvom Vrhovnog štaba, zajedno sa ostalim proleterskim brigadama krenula u veliki, istorijski pohod na zapad, u nastupanje ka zapadnoj Bosni i Hrvatskoj. Nastupajući na levom krilu ove udarne grupe, Brigada je uspešno izvršila zadatke koje joj je Tito postavio: razbijanjem neprijateljskih posada i uništavanjem postrojenja i voznog parka na pruzi Sarajevo – Mostar, na deonici od Konjica do Raštelice, ona učestvuje u najvećoj diverziji na železničkim prugama u toku te ratne godine. Tako reći u jednom zamahu, njeni bataljoni u toku jula i avgusta oslobađaju Konjic, Prozor, Šćit, Duvno i Livno i učestvuju u neuspelim napadima na Bugojno, a zatim prodiru u Dalmaciju, nadomak mora. Tu se njeni borci susreću sa krajiskim i dalmatinskim partizanima sa kojima će kasnije, kroz sve češće zajedničke borbe, iskovati čvrsto borbeno drugarstvo. Topao doček koji je narod tih krajeva priredio Brigadi ostao je u njenom neizbrisivom sećanju. A Brigada je tu ljubav uzvratila onako kako je to uvek činila: nesebičnim žrtvovanjem, političkim delovanjem, širenjem i učvršćivanjem bratstva i jedinstva i slanjem iz sredine iskusnih vojnih i partijsko-političkih rukovodilaca u druge jedinice. A time Brigada nije gubila na ubojitosti, na borbenoj i moralno-političkoj spremnosti i čvrstini, jer su iz njenih redova neprekidno izrastali sposobni vojni, politički i partijski rukovodioci. Prva proleterska je ostala nepresušni izvor i škola najboljih kadrova. Nove popune iz Dalmacije i Bosanske krajine učinile su da Prva proleterska još više postane opštejugoslovenska jedinica – brigada bratstva i jedinstva, čvrstog zajedništva.

Štab V bat.

I prol. N. O. U. brig.

1. juna 1942 god.

Štabu I proleterske narodno oslobodilačke u. brigade

Položaj

1. - Brojno stanje bataljona je sledeće:

I četa po spisku	68 u rash.	7 na licu	61
II četa po spisku	60 u rash.	2 na licu	58
III četa po spisku	69 u rash.	5 na licu	64
mitral), odelj.	8 u rash.	1 na licu	
štab bat.	8 u rash.	1 na licu	7

Svega 213 16 197

Od ovoga broja ima 9 drugova koji ne pripadaju našem bataljonu već se kod nas nalaze privremeno tj. dok ne dođu u vezu sa svojim jedinicama.

2. - Naoružanje. Bataljon raspolaže sa 188 pušaka, 1 mašin-gever, 8 puškomitrailjeza i 1 teški mitraljez »Svarcloze«. Zatim 26 pištolja i 62 bombe. I i III četa imaju prosečno po 30 metaka na borca, dok II četa ima mauzerove municije prosečno po 14 kom, a za austrijske puške, kojih ima 22, prosečno po 5 kom. Osim ovoga imamo 3.000 kom. italijanskih metaka za puškomitrailjez.

3. - Zdravstveno stanje. U bolnici ima 10 drugova. Komandant bataljona drug Ljubičić vratio se iz bolnice, pored njega vratila su se još tri druga. Zamenik komandanta drug Veljko se razboleo i ostao u bolnici, tokom ovih 10 dana u bolnicu su otišla još tri druga. Od sanitetskog materijala potrebnih su nam zavojji, jedni i razni praškovi, zak bolesti glave stomaka i sl. Na dan u bolnici su otišli 10 dana. Osim novine i časopisa, komandantima su dani 16.181 dinar i 2.159 lira. Od 20-30 pr.m. nije bilo nikakvih izdataka.

4. - Novčano stanje. U bataljonskoj blagajni ima 16.181 dinar i 2.159 lira. Od 20-30. pr.m. nije bilo nikakvih izdataka.

5. - Vojna obuka. Na polju teoretske vojne obuke za poslednjih 10 dana učinjeno je malo. U II četi održano je jedno predavanje o »marševskoj disciplini« i 1 čas egzercira. U III četi održana su predavanja o »zaštiti od aviona« i »marševskoj disciplini«, dok u I četi nije urađeno ništa. Teoretski rad je naročito bio omoran pokretima kojima trajali sve do 27-V.

6. - Političko-prosvetni rad. I četa je održala 2 vodna i 2 četna sastanka. Na njima je prorađen Ustav SSSR-a i raspravljanje o slučajevima individualne razmene sa seljacima u čemu se išlo tako daleko da su neki drugovi iz komore zamjenjivali poverene im četne stvari za hranu. Ovi drugovi su kažnjeni ukorom koji im je upisan u legitimaciju. Iz istih razloga je smenjen desetar II deset. I čete drug Boško Popović a na njegovo mesto je postavljen drug Zivorad Todorović. Prosvetni rad je najvećim delom baziran na kružocima organizovanim po desetinama. III četi pročitan je sa diskusijom referat jednog omladinca o »uzrocima ratova«. Održana su 4 sastanka cele čete. Na prva dva raspravljanja su pitanja iz čete sa kritikom i samokritikom, na trećem sastanku govoren je o duvanu i tom prilikom 16 omladinaca se odreklo duvana. Na četvrtom sastanku čitana je knjiga »Kako se kalio čelik«. 8 kružoka je održalo po 4 sastanka prorađujući svoj materijal. Izdate su džepne novine koje se čitaju pred čelom četom. III četa je održala 1 sastanak na kome je prorađivan Ustav SSSR-a. U prvoj desetini su se sastancali sa svojim desetodnevni plan rada time što su prorađili dvaput više materijala nego što je planom bilo predviđeno, dok ga treća četvrti ispunile svoj plan. Članci za »džepne novine« su napisani, ali novine nisu još izdate jer je uređivanje povereno trojici aljkavih i neaktivnih omladinaca.

7. - Kulturno-prosvetni rad van bataljona. U s. Pišču održana je jedna priredba za seljake. U izvođenju su učestvovalo sve tri čete a bilo je prisutno oko 50 seljaka. Milivojević II četa je održala priredbu na kojoj je bilo prisutno 16 ljudi. »desetina III čete u zajednici sa bolnicom u Goranskom održala je jednu priredbu. Na ovim priredbama pored uvodne redi desetice seljaka »Seljakovo june«, »Junaci«, »Protekcija«, zatim razne pesme i igre.

8. - Ishrana. Ovih 10 dana dobivali smo kao sledovanje po 400 gr. hleba i 400 gr. mesa, a od 20-25. i to je bilo neredovno, pored ovoga preko NOO snabdevamo se mlekom. Odelo i obuća je u lošem stanju.

23 om. prilikom pokreta dezertirao je iz I čete Musliman Ramo Hrvat, koji se brigadi pridružio u Rudom. Ovo je drugi Musliman koji je dezertirao iz bataljona.

I-VI-1942 god.

Položaj.

Politkom,

M. Švabić

MP

Komandant,

Ljubičić

Štab V bat.
I prol. N.O.U. brig.
1. juna 1942 god.
Položaj.

STABU I PROLETERSKE NARODNO OSLOBODILAČKE U. BRIGADE

POLOŽAJ.

1.- Brojno stanje bataljona je sledeće:
I. deset pospiski u rash. 7 na licu
II. " " 60 " 56
III. " " 69 " 56
mitral. odelj. 8 " 7
štab bat. 1 " 7
Svetska 213 " 197

Ovog broja ima 9 drugova koji ne pripadaju našem bataljonu već se kod nas nalaze privremeno tj. dok ne dođu u vezu sa svojim jedinicama.

2. - Naoružanje. Bataljon raspolaže sa 188 pušaka, 1 mašin-gever, 8 puškomitrailjeza i 1 teški mitraljez »Svarcloze«. Zatim 26 pištolja i 62 bombe. I i III četa imaju prosečno po 30 metaka na borca, dok II četa ima mauzerove municije prosečno po 14 kom, a za austrijske puške, kojih ima 22, prosečno po 5 kom. Osim ovoga imamo 3.000 kom. italijanskih metaka za puškomitrailjez.

3. - Zdravstveno stanje. U bolnici ima 10 drugova. Komandant bataljona drug Ljubičić vratio se iz bolnice, pored njega vratila su se još tri druga. Zamenik komandanta drug Veljko se razboleo i ostao u bolnici, tokom ovih 10 dana u bolnici su otišla još tri druga. Od sanitetskog materijala potrebnih su nam zavojji, jedni i razni praškovi, zak bolesti glave stomaka i sl. Na dan u bolnici su otišli 10 dana. Osim novine i časopisa, komandantima su dani 16.181 dinar i 2.159 lira. Od 20-30 pr.m. nije bilo nikakvih izdataka.

4. - Vojna obuka. Na polju teoretske vojne obuke za poslednjih 10 dana učinjeno je malo. U II četi održano je jedno predavanje o »marševskoj disciplini« i 1 čas egzercira. U III četi održana su predavanja o »zaštiti od aviona« i »marševskoj disciplini«, dok u I četi nije urađeno ništa. Teoretski rad je naročito bio omoran pokretima kojima trajali sve do 27-V.

5. - Slučajevima individualne razmene sa seljacima u čemu se išlo tako daleko da su neki drugovi iz komore zamjenjivali poverene im četne stvari za hranu. Ovi drugovi su kažnjeni ukorom koji im je upisan u legitimaciju. Iz istih razloga je smenjen desetar II deset. I čete drug Boško Popović a na njegovo mesto je postavljen drug Zivorad Todorović. Prosvetni rad je najvećim delom baziran na kružocima organizovanim po desetinama. U II desetini je održana predavanja o »marševskoj disciplini«, dok u I desetini nije urađeno ništa. Teoretski rad je naročito bio omoran pokretima kojima trajali sve do 27-V.

6. - Političko-prosvetni rad. I četa je održala 2 vodna i 2 četna sastanka. Na njima je prorađen Ustav SSSR-a i raspravljanje o slučajevima individualne razmene sa seljacima u čemu se išlo tako daleko da su neki drugovi iz komore zamjenjivali poverene im četne stvari za hranu. Ovi drugovi su kažnjeni ukorom koji im je upisan u legitimaciju. Iz istih razloga je smenjen desetar II deset. I čete drug Boško Popović a na njegovo mesto je postavljen drug Zivorad Todorović. Prosvetni rad je najvećim delom baziran na kružocima organizovanim po desetinama. U II desetini je održana predavanja o »marševskoj disciplini«, dok u I desetini nije urađeno ništa. Teoretski rad je naročito bio omoran pokretima kojima trajali sve do 27-V.

7. - Kulturno-prosvetni rad van bataljona. U s. Pišču održana je jedna priredba za seljake. U izvođenju su učestvovalo sve tri čete a bilo je prisutno oko 50 seljaka. Milivojević II četa je održala priredbu na kojoj je bilo prisutno 16 ljudi. »desetina III čete u zajednici sa bolnicom u Goranskom održala je jednu priredbu. Na ovim priredbama pored uvodne redi desetice seljaka »Seljakovo june«, »Junaci«, »Protekcija«, zatim razne pesme i igre.

8. - Ishrana. Ovih 10 dana dobivali smo kao sledovanje po 400 gr. hleba i 400 gr. mesa, a od 20-25. i to je bilo neredovno, pored ovoga preko NOO snabdevamo se mlekom. Odelo i obuća je u lošem stanju.

23 om. prilikom pokreta dezertirao je iz I čete Musliman Ramo Hrvat, koji se brigadi pridružio u Rudom. Ovo je drugi Musliman koji je dezertirao iz bataljona.

9. - Političko-prosvetni rad. I četa je održala 2 vodna i 2 četna sastanka. Na njima je prorađen Ustav SSSR-a i raspravljanje o slučajevima individualne razmene sa seljacima u čemu se išlo tako daleko da su neki drugovi iz komore zamjenjivali poverene im četne stvari za hranu. Ovi drugovi su kažnjeni ukorom koji im je upisan u legitimaciju. Iz istih razloga je smenjen desetar II deset. I čete drug Boško Popović a na njegovo mesto je postavljen drug Zivorad Todorović. Prosvetni rad je najvećim delom baziran na kružocima organizovanim po desetinama. U II desetini je održana predavanja o »marševskoj disciplini«, dok u I desetini nije urađeno ništa. Teoretski rad je naročito bio omoran pokretima kojima trajali sve do 27-V.

10. - Kulturno-prosvetni rad van bataljona. U s. Pišču održana je jedna priredba za seljake. U izvođenju su učestvovalo sve tri čete a bilo je prisutno oko 50 seljaka. Milivojević II četa je održala priredbu na kojoj je bilo prisutno 16 ljudi. »desetina III čete u zajednici sa bolnicom u Goranskom održala je jednu priredbu. Na ovim priredbama pored uvodne redi desetice seljaka »Seljakovo june«, »Junaci«, »Protekcija«, zatim razne pesme i igre.

11. - Ishrana. Ovih 10 dana dobivali smo kao sledovanje po 400 gr. hleba i 400 gr. mesa, a od 20-25. i to je bilo neredovno, pored ovoga preko NOO snabdevamo se mlekom. Odelo i obuća je u lošem stanju.

23 om. prilikom pokreta dezertirao je iz I čete Musliman Ramo Hrvat, koji se brigadi pridružio u Rudom. Ovo je drugi Musliman koji je dezertirao iz bataljona.

12. - Političko-prosvetni rad. I četa je održala 2 vodna i 2 četna sastanka. Na njima je prorađen Ustav SSSR-a i raspravljanje o slučajevima individualne razmene sa seljacima u čemu se išlo tako daleko da su neki drugovi iz komore zamjenjivali poverene im četne stvari za hranu. Ovi drugovi su kažnjeni ukorom koji im je upisan u legitimaciju. Iz istih razloga je smenjen desetar II deset. I čete drug Boško Popović a na njegovo mesto je postavljen drug Zivorad Todorović. Prosvetni rad je najvećim delom baziran na kružocima organizovanim po desetinama. U II desetini je održana predavanja o »marševskoj disciplini«, dok u I desetini nije urađeno ništa. Teoretski rad je naročito bio omoran pokretima kojima trajali sve do 27-V.

13. - Kulturno-prosvetni rad van bataljona. U s. Pišču održana je jedna priredba za seljake. U izvođenju su učestvovalo sve tri čete a bilo je prisutno oko 50 seljaka. Milivojević II četa je održala priredbu na kojoj je bilo prisutno 16 ljudi. »desetina III čete u zajednici sa bolnicom u Goranskom održala je jednu priredbu. Na ovim priredbama pored uvodne redi desetice seljaka »Seljakovo june«, »Junaci«, »Protekcija«, zatim razne pesme i igre.

14. - Ishrana. Ovih 10 dana dobivali smo kao sledovanje po 400 gr. hleba i 400 gr. mesa, a od 20-25. i to je bilo neredovno, pored ovoga preko NOO snabdevamo se mlekom. Odelo i obuća je u lošem stanju.

23 om. prilikom pokreta dezertirao je iz I čete Musliman Ramo Hrvat, koji se brigadi pridružio u Rudom. Ovo je drugi Musliman koji je dezertirao iz bataljona.

15. - Političko-prosvetni rad. I četa je održala 2 vodna i 2 četna sastanka. Na njima je prorađen Ustav SSSR-a i raspravljanje o slučajevima individualne razmene sa seljacima u čemu se išlo tako daleko da su neki drugovi iz komore zamjenjivali poverene im četne stvari za hranu. Ovi drugovi su kažnjeni ukorom koji im je upisan u legitimaciju. Iz istih razloga je smenjen desetar II deset. I čete drug Boško Popović a na njegovo mesto je postavljen drug Zivorad Todorović. Prosvetni rad je najvećim delom baziran na kružocima organizovanim po desetinama. U II desetini je održana predavanja o »marševskoj disciplini«, dok u I desetini nije urađeno ništa. Teoretski rad je naročito bio omoran pokretima kojima trajali sve do 27-V.

16. - Kulturno-prosvetni rad van bataljona. U s. Pišču održana je jedna priredba za seljake. U izvođenju su učestvovalo sve tri čete a bilo je prisutno oko 50 seljaka. Milivojević II četa je održala priredbu na kojoj je bilo prisutno 16 ljudi. »desetina III čete u zajednici sa bolnicom u Goranskom održala je jednu priredbu. Na ovim priredbama pored uvodne redi desetice seljaka »Seljakovo june«, »Junaci«, »Protekcija«, zatim razne pesme i igre.

17. - Ishrana. Ovih 10 dana dobivali smo kao sledovanje po 400 gr. hleba i 400 gr. mesa, a od 20-25. i to je bilo neredovno, pored ovoga preko NOO snabdevamo se mlekom. Odelo i obuća je u lošem stanju.

23 om. prilikom pokreta dezertirao je iz I čete Musliman Ramo Hrvat, koji se brigadi pridružio u Rudom. Ovo je drugi Musliman koji je dezertirao iz bataljona.

18. - Političko-prosvetni rad. I četa je održala 2 vodna i 2 četna sastanka. Na njima je prorađen Ustav SSSR-a i raspravljanje o slučajevima individualne razmene sa seljacima u čemu se išlo tako daleko da su neki drugovi iz komore zamjenjivali poverene im četne stvari za hranu. Ovi drugovi su kažnjeni ukorom koji im je upisan u legitimaciju. Iz istih razloga je smenjen desetar II deset. I čete drug Boško Popović a na njegovo mesto je postavljen drug Zivorad Todorović. Prosvetni rad je najvećim delom baziran na kružocima organizovanim po desetinama. U II desetini je održana predavanja o »marševskoj disciplini«, dok u I desetini nije urađeno ništa. Teoretski rad je naročito bio omoran pokretima kojima trajali sve do 27-V.

19. - Kulturno-prosvetni rad van bataljona. U s. Pišču održana je jedna priredba za seljake. U izvođenju su učestvovalo sve tri čete a bilo je prisutno oko 50 seljaka. Milivojević II četa je održala priredbu na kojoj je bilo prisutno 16 ljudi. »desetina III čete u zajednici sa bolnicom u Goranskom održala je jednu priredbu. Na ovim priredbama pored uvodne redi desetice seljaka »Seljakovo june«, »Junaci«, »Protekcija«, zatim razne pesme i igre.

20. - Ishrana. Ovih 10 dana dobivali smo kao sledovanje po 400 gr. hleba i 400 gr. mesa, a od 20-25. i to je bilo neredovno, pored ovoga preko NOO snabdevamo se mlekom. Odelo i obuća je u lošem stanju.

23 om. prilikom pokreta dezertirao je iz I čete Musliman Ramo Hrvat, koji se brigadi pridružio u Rudom. Ovo je drugi Musliman koji je dezertirao iz bataljona.

21. - Političko-prosvetni rad. I četa je održala 2 vodna i 2 četna sastanka. Na njima je prorađen Ustav SSSR-a i raspravljanje o slučajevima individualne razmene sa seljacima u čemu se išlo tako daleko da su neki drugovi iz komore zamjenjivali poverene im četne stvari za hranu. Ovi drugovi su kažnjeni ukorom koji im je upisan u legitimaciju. Iz istih razloga je smenjen desetar II deset. I čete drug Boško Popović a na njegovo mesto je postavljen drug Zivorad Todorović. Prosvetni rad je najvećim delom baziran na kružocima organizovanim po desetinama. U II desetini je održana predavanja o »marševskoj disciplini«, dok u I desetini nije urađeno ništa. Teoretski rad je naročito bio omoran pokretima kojima trajali sve do 27-V.

22. - Kulturno-prosvetni rad van bataljona. U s. Pišču održana je jedna priredba za seljake. U izvođenju su učestvovalo sve tri čete a bilo je prisutno oko 50 seljaka. Milivojević II četa je održala priredbu na kojoj je bilo prisutno 16 ljudi. »desetina III čete u zajednici sa bolnicom u Goranskom održala je jednu priredbu. Na ovim priredbama pored uvodne redi desetice seljaka »Seljakovo june«, »Junaci«, »Protekcija«, zatim razne pesme i igre.

23. - Ishrana. Ovih 10 dana dobivali smo kao sledovanje po 400 gr. hleba i 400 gr. mesa, a od 20-25. i to je bilo neredovno, pored ovoga preko NOO snabdevamo se mlekom. Odelo i obuća je u lošem stanju.

23 om. prilikom pokreta dezertirao je iz I čete Musliman Ramo Hrvat, koji se brigadi pridružio u Rudom. Ovo je drugi Musliman koji je dezertirao iz bataljona.

24. - Političko-prosvetni rad. I četa je održala 2 vodna i 2 četna sastanka. Na njima je prorađen Ustav SSSR-a i raspravljanje o slučajevima individualne razmene sa seljacima u čemu se išlo tako daleko da su neki drugovi iz komore zamjenjivali poverene im četne stvari za hranu. Ovi drugovi su kažnjeni ukorom koji im je upisan u legitimaciju. Iz istih razloga je smenjen desetar II deset. I čete drug Boško Popović a na njegovo mesto je postavljen drug Zivorad Todorović. Prosvetni rad je najvećim delom baziran na kružocima organizovanim po desetinama. U II desetini je održana predavanja o »marševskoj disciplini«, dok u I desetini nije urađeno ništa. Teoretski rad je naročito bio omoran pokretima kojima trajali sve do 27-V.

25. - Kulturno-prosvetni rad van bataljona. U s. Pišču održana je jedna priredba za seljake. U izvođenju su učestvovalo sve tri čete a bilo je prisutno oko 50 seljaka. Milivojević II četa je održala priredbu na kojoj je bilo prisutno 16 ljudi. »desetina III čete u zajednici sa bolnicom u Goranskom održala je jednu priredbu. Na ovim priredbama pored uvodne redi desetice seljaka »Seljakovo june«, »Junaci«, »Protekcija«, zatim razne pesme i igre.

26. - Ishrana. Ovih 10 dana dobivali smo kao sledovanje po 400 gr. hleba i 400 gr. mesa, a od 20-25. i to je bilo neredovno, pored ovoga preko NOO snabdevamo se mlekom. Odelo i obuća je u lošem stanju.

23 om. prilikom pokreta dezertirao je iz I čete Musliman Ramo Hrvat, koji se brigadi pridružio u Rudom. Ovo je drugi Musliman koji je dezertirao iz bataljona.

27. - Političko-prosvetni rad. I četa je održala 2 vodna i 2 četna sastanka. Na njima je prorađen Ustav SSSR-a i raspravljanje o slučajevima individualne razmene sa seljacima u čemu se išlo tako daleko da su neki drugovi iz komore zamjenjivali poverene im četne stvari za hranu. Ovi drugovi su kažnjeni ukorom koji im je upisan u legitimaciju. Iz istih razloga je smenjen desetar II deset. I čete drug Boško Popović a na njegovo mesto je postavljen drug Zivorad Todorović. Prosvetni rad je najvećim delom baziran na kružocima organizovanim po desetinama. U II desetini je održana predavanja o »marševskoj disciplini«, dok u I desetini nije urađeno ništa. Teoretski rad je naročito bio omoran pokretima kojima trajali sve do 27-V.

28. - Kulturno-prosvetni rad van bataljona. U s. Pišču održana je jedna priredba za seljake. U izvođenju su učestvovalo sve tri čete a bilo je prisutno oko 50 seljaka. Milivojević II četa je održala priredbu na kojoj je bilo prisutno 16 ljudi. »desetina III čete u zajednici sa bolnicom u Goranskom održala je jednu priredbu. Na ovim priredbama pored uvodne redi desetice seljaka »Seljakovo june«, »Junaci«, »Protekcija«, zatim razne pesme i igre.

29. - Ishrana. Ovih 10 dana dobivali smo kao sledovanje po 400 gr. hleba i 400 gr. mesa, a od 20-25. i to je bilo neredovno, pored ovoga preko NOO snabdevamo se mlekom. Odelo i obuća je u lošem stanju.

23 om. prilikom pokreta dezertirao je iz I čete Musliman Ramo Hrvat, koji se brigadi pridružio u Rudom. Ovo je drugi Musliman koji je dezertirao iz bataljona.

30. - Političko-prosvetni rad. I četa je održala 2 vodna i 2 četna sastanka. Na njima je prorađen Ustav SSSR-a i raspravljanje o slučajevima individualne razmene sa seljacima u čemu se išlo tako daleko da su neki drugovi iz komore zamjenjivali poverene im četne stvari za hranu. Ovi drugovi su kažnjeni ukorom koji im je upisan u legitimaciju. Iz istih razloga je smenjen desetar II deset. I čete drug Boško Popović a na njegovo mesto je postavljen drug Zivorad Todorović. Prosvetni rad je najvećim delom baziran na kružocima organizovanim po desetinama. U II desetini je održana predavanja o »marševskoj disciplini«, dok u I desetini nije urađeno ništa. Teoretski rad je naročito bio omoran pokretima kojima trajali sve do 27-V.

31. - Kulturno-prosvetni rad van bataljona. U s. Pišču održana je jedna priredba za seljake. U izvođenju su učestvovalo sve tri čete a bilo je prisutno oko 50 seljaka. Milivojević II četa je održala priredbu na kojoj je bilo prisutno 16 ljudi. »desetina III čete u zajednici sa bolnicom u Goranskom održala je jednu priredbu. Na ovim priredbama pored uvodne redi desetice seljaka »Seljakovo june«, »Junaci«, »Protekcija«, zatim razne pesme i igre.

32. - Ishrana. Ovih 10 dana dobivali smo kao sledovanje po 400 gr. hleba i 400 gr. mesa, a od 20-25. i to je bilo neredovno, pored ovoga preko NOO snabdevamo se mlekom. Odelo i obuća je u lošem stanju.

23 om. prilikom pokreta dezertirao je iz I čete Musliman Ramo Hrvat, koji se brigadi pridružio u Rudom. Ovo je drugi Musliman koji je dezertirao iz bataljona.

33. - Političko-prosvetni rad. I četa je održala 2 vodna i 2 četna sastanka. Na njima je prorađen Ustav SSSR-a i raspravljanje o slučajevima individualne razmene sa seljacima u čemu se išlo tako daleko da su neki drugovi iz komore zamjenjivali poverene im četne stvari za hranu. Ovi drugovi su kažnjeni ukorom koji im je upisan u legitimaciju. Iz istih razloga je smenjen desetar II deset. I čete drug Boško Popović a na njegovo mesto je postavljen drug Zivorad Todorović. Prosvetni rad je najvećim delom baziran na kružocima organizovanim po desetinama. U II desetini je održana predavanja o »marševskoj disciplini«, dok u I desetini nije urađeno ništa. Teoretski rad je naročito bio omoran pokretima kojima trajali sve do 27-V.

34. - Kulturno-prosvetni rad van bataljona. U s. Pišču održana je jedna priredba za seljake. U izvođenju su učestvovalo sve tri čete a bilo je prisutno oko 50 seljaka. Milivojević II četa je održala pri

Štab II crnog, bataljona I prolet.
N.O. udarne brigade
Položaj, 31. maja 1942. g.

Vrhovnom štabu n.o. partizanske i dobrovoljačke vojske Jugoslavije

1. Šaljemo vam pismo od Štaba I proleterske i pismo druga Crnog i Lole za druga Tita, po našim kuririma.
2. U prepisu vam šaljemo pismo Obaljskog bataljona dat. 29. maja i upućeno Štabu Severohercegovačkog odreda.
3. Mi se sa bataljonom nalazimo na prostoriji i sa zadatkom kojeg vam je Štab Brigade u svom izveštaju naveo.
4. Juče smo uputili jednu našu patrolu da uhvati vezu sa Kragujevačkim bataljonom, ukoliko se još nalazi na prostoriji biv. Zakmurskog bataljona.
5. Juče je u bolnici Izgori umro komandir naše 3. čete drug Veljko Vuković, biv. potporučnik iz Danilova Grada, koji je teško ranjen dana 25. maja u borbi protiv četnika s. Koleško. Iz našeg bataljona u istoj borbi poginuo je borac 2. čete drug Blažo Gošović seljak iz s. Kržalj-(Kući) a ranjen je Filip Stanišić borac naše 3. čete.
6. Pošaljite nam vijesti po našim kuririma, koje odmah povratite.

Smrt fašizmu-sloboda narodu!

Zam. polkoma,

MP

Komandant,

svoga komandanta, svoga štaba, a možda to zbilja tako i biva, a možda su opet drugim svi ti naši bataljoni jednaki, a možda te naše kategorije i vrede - svejedno — priyatno je od svega toga.

Gledaj, - kaže Plavi u našim razgovorima po povratku sa partijskih sastanaka — kako sa lica drugova svaki dan silaze tragovi stare fizionomije, naročito kod seljaka, svi dobijaju nešto zajedničko, ratničko.« I sa naše, i sa moje fizionomije, sigurno nešto silazi.

A u razgovorima su opet još uvek drukčiji. Kraljevčani će s naročitim uživanjem pričati, i to mnogo puta, o svome prolasku tenkom posred Kraljeva još prvih dana ustanka. U Beogradskom će sa malo seljačke tuge pominjati posavske konje koji uginuše već negde u Sandžaku jer smo zeb jeli mi a ne oni, a n ka četa Drugog crnogorskog zapodenuće glomaznu diskusiju o dijalektičkom materijalizmu jer je samo ona u celoj Brigadi u stanju da prede preko Četvrte glave Istorije SKP(b).

Mitra Mitrović
(1953. godine)

Nikola Ljubičić, rođen 1916. godine, Karađorđevac, Titovo Uzice; službenik; član KPJ od 1941. Stupio u NOB jula 1941. General-armije. Narodni heroj.

Miloš Bobićić, rođen 1914. godine, Vučica Danilovgrad; agronom, član KPJ od 1939. Stupio u NOB jula 1941. Poginuo 6. juna 1942. kod Gornjeg Bodežista, Hercegovina, na dužnosti političkog komesara 3. čete Drugog bataljona. Narodni heroj.

*Štab
I proleterske
NO udarne brigade
br. 300*

Vrhovnom štabu Narodno-oslobodilačke partizanske i dobrovoljačke vojske Jugoslavije

1/ Vaše pismo od 2. o. m. primili smo 4. o. m.

6/ Akcija na Zvjerinu je, u datom okviru, uspela. Mi smo imali 3 poginula i 1 ranjenog - svi iz I hercegovačkog udarnog bataljona. Četnici su imali žrtava; tačan broj nije utvrđen, 2 su nađena mrtva, 1 je streljan. Svi ranjenici su spaseni; svi oni među njima koji nisu mogli sami da se kreću stigli su danas ovamo sa nama. Oslobođeni su i drugovi Mahin i Bora Prodanović, koji su bili zarobljeni. Četnici su odveli drugove Rada Pravica, Husrefa Čišića, 2 bolničarke i još 3 druge. Od municije (4500 metaka) nije ništa nađeno: banditi su sve odneli. Pronađeno je od oružja: teški mitraljez »Švarcloze«, 3 teška bacača sa ukupno 20 mina (od kojih su 2 ispravna) top »Pito« sa 12 granata; 1 puškomitraljez »Zbrojovka«, 1 protivavionski nemački laki mitraljez. Od toga je dodeljeno Brigadi: »Švarcloze«, 1 teški bacač sa 10 mina, puškomitraljez i protivavionski laki mitraljez. Naden je 12 kila eksploziva koji smo predali minerskom vodu Brigade, kao i električne kapsle, štapin itd. Pronađen je i gotovo sav ostali materijal i namirnice: so, žito, duvan, platno, sanitetski materijal, gas, cigarpapir itd. Jedan deo je uzela Brigada, ostali je predat Operativnom koji je uspeo da evakuiše samo jedan deo.

Naše jedinice su otišle iz Zvjerine 2. u noći. 3. VI četnici su se povratili u Zvjerinu.

Stanovništvo nije neprijateljski raspoloženo, ali je jako uplašeno i pokolebano masovnim pokretima Italijana i četničkom propagandom koja je veoma aktivna i naročito iskorišćuje stanje u Crnoj Gori. Prilazemo dokumente o četničkoj propagandi i o vezama između Italijana i četnika.

9/ Dosadašnji način čišćenja četničkih meštanskih bandi pokazao se – sem materijalne koristi - kao neefikasan. Te bande ratuju gerilski, i odmah po prolasku udarnih jedinica vraćaju se i drže pozadinu. Bez učvršćivanja naše vlasti u pozadini, ovu neće moći da održe sami udarni bataljoni koji moraju da idu na izvršenje svojih udarnih zadataka. Operativnom štabu je stavljen u dužnost ostvarenje odgovarajućeg zadatka: stvarnog učvršćenja pozadine, ali se može reći da se, u tom pogledu, dosada nije ništa postiglo. Razume se da bi, nanošenjem teškog udarca četničkim bandama na glavnem pravcu - Crna Gora - njihovim odbacivanjem, a tim pre uništenjem, uslovi za dalje čišćenje terena i u Hercegovini bili iz osnova promenjeni: oslobođeni bismo naše snage za čišćenje a i politički uslovi za naše delovanje bili bi neuporedivo bolji nego sada. Apsolutno je potrebno naneti težak udar.

10/ Očekujemo vaše direktive, a uz njih bar kratak prikaz opštег plana i perspektive.

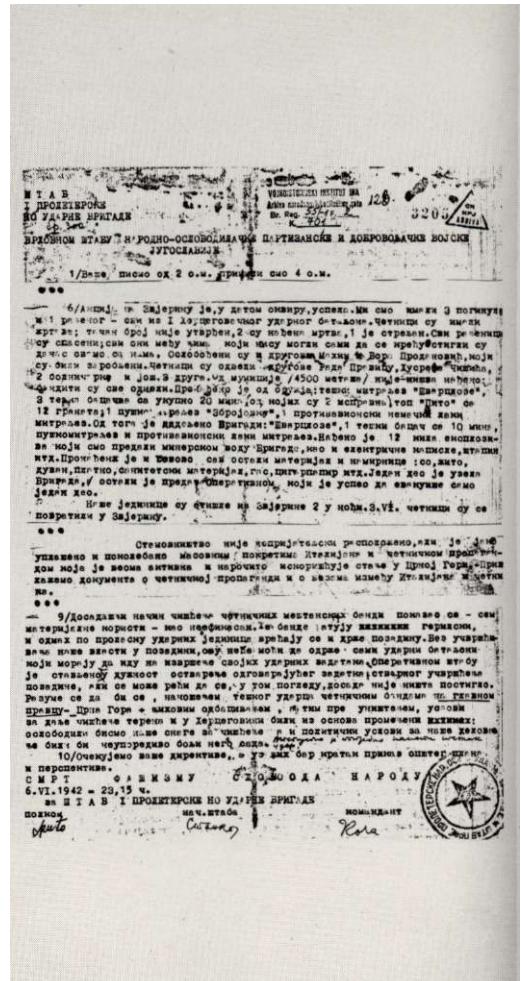
Smrt fašizmu-sloboda narodu!

6. VI. 1942 = 23,15 č.

za Štab I proleterske NO udarne brigade

*Polkom
Fića*

nač. štaba Stanko komandant Koča

Štab I proleterske NO udarne brigade
Vrhovnom štabu NOPID vojske Jugoslavije
I brojno stanje ljudstva

19. VI 1942

jedinica	na licu	od toga drugarica
Stab Brigade	18	1
sanitet Brigade	6	3
II bat.	163	7
III bat.	217	15
IV bat.	230	9
VI bat.	193	8
Pionirski vod	28	-
svega	855	43

Ovde su uračunani ranjenici i bolesnici na licu.

II naoružanje

vrsta oružja	jedinica	broj	municije	prosečno
PUŠAKA	Štab Brig.	13	260	20
	sanitet	5	100	20
	II bat.	149	4749	31
	III bat.	206	6180	30
	IV bat.	238	4955	20
	VI bat.	146	2430	16
	Pion. vod	25	625	25
svega		783	19459	24

PUŠKOMITR.	II bat.	7	740	105
	III bat.	6	1200	200
	IV bat.	9	1214	135
	VI bat.	12	1083	90

svega		34	4237	124
-------	--	----	------	-----

LAKIH MITR.	III bat.	2	800	400
	IV bat.	2	240	120

TEŠKIH MITR.	II bat.	2	1250	625
	III bat.	2		
	IV bat.	3/1 neispr.	1850	617
	VI bat.	2	1790	895

svega		8	ispr.	
-------	--	---	-------	--

TOPOVA	IV bat.	1	»Pito«	47
--------	---------	---	--------	----

TEŠKIH BACAČA	III bat.	1	8	
---------------	----------	---	---	--

LAKIH BACAČA	II bat.	1	23	
	VI bat.	1	3	

BOMBI	II bat.	90		
	III bat.	x		
	IV bat.	196		
	VI bat.	97		
	Pion. vod	23		

svega		406		
-------	--	-----	--	--

TROMBLONA	IV bat.	1	4	
-----------	---------	---	---	--

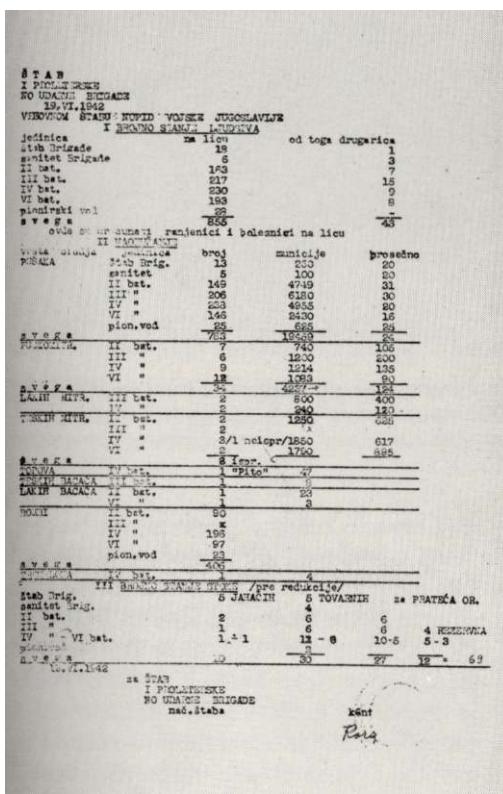
III Brojno stanje stoke (pre redukcije)

Štab Brig.	5 JAHAĆIH	5 TOVARNIH	za PRATEĆA OR.
sanitet Brig.	4		
II bat.	2	6	6
III bat.	1	6	6
IV bat. - VI bat.	1 - 1	12 - 6	10 - 5 5 - 3
Pion. vod	2		
svega	10	30	27 12

19. VI 1942
pol kom. za Štab I proleterske
NO udarne brigade
nač. Štaba kdnt
Koča

P.S. Rezervni konji služe već svi za prenos ranjenika i bolesnika.
Njihov broj je već dovoljan.
K.

Dr Saša Božović

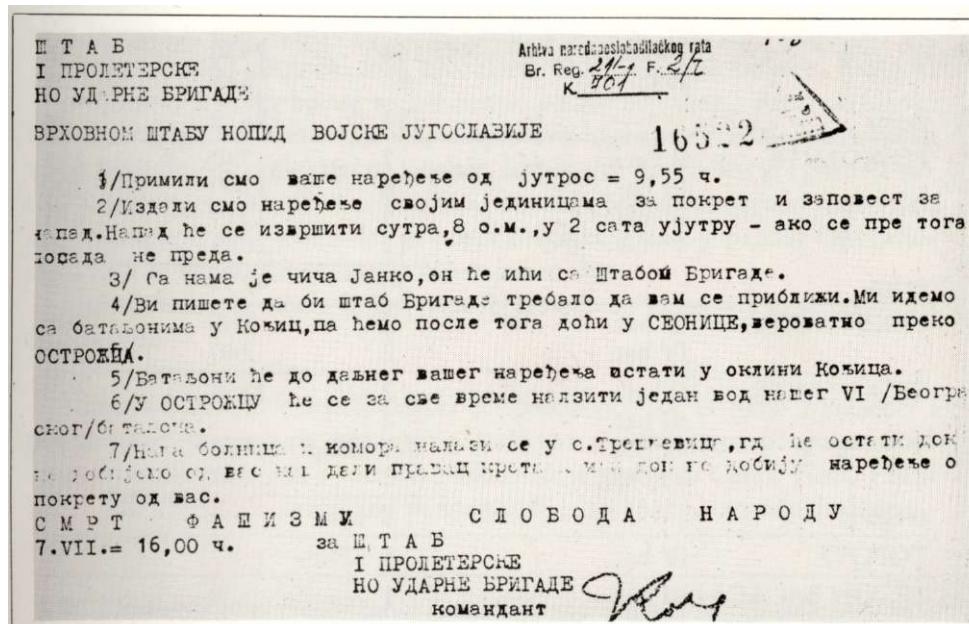

Na licu osmeh i pokreti usnama koji pokazuju želju za hranom. Nikad nije video trešnju ni na slici. Niti ma kakav plod crven, ili sličan trešnji. Rođena je početkom novembra, rasla u planinama i snegu. Pitominu je jedino videla u aprilu, kad sam stigla u Nikšićku župu u Sipačno. Nikakvih voćki još nije bilo. Sad joj je osam meseci. Otkud tako snažna želja za ovim crvenim plodom? Otkud zna da je to zrelo, da je to nešto priyatno i lepo? Instinkt. Da li je moguć takav prirođan nagon? I dok tako razmišljam, hvatam joj ručice, ljubim ih, i savijam prema grudima, a glavicu zaklanjam da ne gleda trešnje. Da je na taj način moje srce poželela – dala bih joj ga. A trešnje? Nisu naše. Ne smemo ih dirati, dok neko ne ponudi. A niko ih nije ponudio. Zavaravam je, skrećem joj pažnju na druge stvari i pozurujem konja, da pobegnem od crvenih trešnja.

Prošlo je preko trideset godina, a još nisam pobegla od crvenih trešnja. Svake godine, kad vidim prve vezice crvenih trešnja na tezgama, na pijaci - pobegnem. I tako svake godine. Bežim, ali pobeći ne mogu.

Početkom jula 1942. Brigada je zajedno sa ostalim proleterskim brigadama krenula u veliki pohod prema zapadnoj Bosni i Dalmaciji. U sastavu južne kolone, za kojom se kretao i Vrhovni štab, Brigada je uništila železničku prugu Sarajevo-Mostar na deonici od Raštelice do Rame i zauzela Konjic. Pruga i vozni park, naročito specijalne lokomotive za savlađivanje uspona, bili su toliko uništeni da je saobraćaj bio prekinut dva meseca. Na snimcima: uništene železničke stанице u Konjicu i Bradini.

Stab I proleterske
NO udarne brigade

Vrhovnom štabu NOPID vojske Jugoslavije

1. Primili smo vaše naređenje od jutros = 9,55 č.
2. Izdali smo naređenje svojim jedinicama za pokret i zapovest za napad. Napad će se izvršiti sutra, 8 o. m., u 2 sata ujutru - ako se pre toga posada ne predra.

3. Sa nama je čica Tanko, on će ići sa Štabom Brigade.
4. Vi pišete da bi Štab Brigade trebalo da vam se približi. Mi idemo sa bataljonima u Konjic, pa ćemo posle toga doći u SEONICE, verovatno preko OSTROŠCA.

5. Bataljoni će do dalnjeg vašeg naređenja ostati u okolini Konjica.
6. U OSTROŠCU će se za sve vreme nalaziti jedan vod našeg VI (Beogradskog) bataljona.
7. Naša bolnica i komora nalazi se u s. Trešnjevici, gde će ostati dok ne dobijemo od vas naš dalji pravac kretanja ili dok ne dobiju naređenje o pokretu od vas.

za Štab
I proleterske
NO udarne brigade
komandant
Koča

Smrt fašizmu - sloboda narodu!

7. VII - 16,00 č

Ubrzane i opšte pripreme za napad.

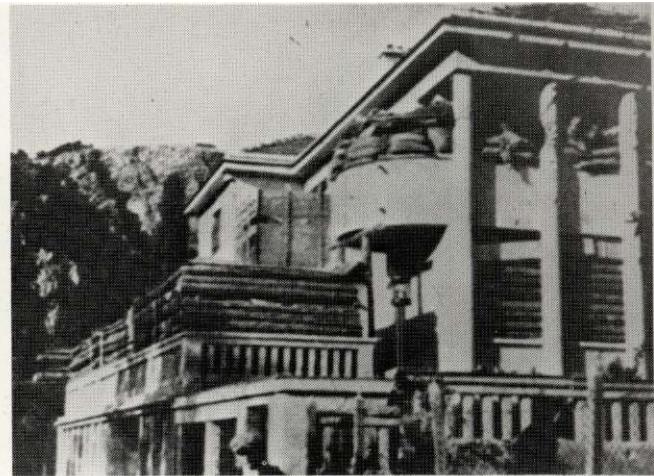
Cisti se oružje i municija. Ja nijesam bila time previše opterećena, jer sam od oružja imala samo pištolj i tri kragujevčanke. Drugarica Vukosava Perović (poginula septembra 1943. kod Ciste) nosila je talijansku pušku i jednu ručnu bombu. Jana Bešić bila je naoružana sa dvije ručne bombe i sanitetskom torbicom. Poslije priprema ko je mogao zaspasti – spavao je do predveče, kada je trebalo poći prema Livnu.

Razvili smo se u manje napadne kolone i ubrzo se počeli prebacivati preko potpuno ravног terena u grad. Kada bi zasijale rakete, stali bismo kao ukopani, pa opet naprijed.

Najzad, prve kuće. Mala crkvica, groblje. Ne zadržavamo se. Iz povećih bunkera kojima je bilo opasano Livno, neprijatelj sve nervoznije bije teškim mitraljezima. Onako nasumce, istina, jer nas ne vidi. Mi ipak liježemo i ne odgovaramo vatrom. Čim se prekine paljba, ustajemo i idemo dalje. Kada smo prišli na oko pedesetak metara od jednog bunkera, komandir je naredio juriš. I zaista, za časak je pao čitav niz tih jedva primjetnih betonskih utvrda odakle je dopirala mitraljeska vatra.

Sa svih strana čuje se dvoboј mitraljeza i ručnih bombi.

Vukosava Rokvić-Šćepanović

Četvrtog avgusta 1942. godine, zajedno sa krajiskim i sandžačkim borcima, Prva proleterska izvršila je napad na Livno i posle trodnevnih borbi oslobodila grad i zarobila 400 domobrana, 250 ustaša i 8 Nemaca. Bio je to do tada najveći uspeh Brigade, koji je drug Tito ocenio sledećim recima: »... Svi bataljoni Prve brigade su se sjajno borili... kao munje su prodirali u varoš bez obzira na isprepletenu bodljikavu žicu i utvrđenja.« Na fotografijama: predratni snimak Livna (levo) i kuća drMitrovića, kojeg su ubile ustaše. Bila je poslednje uporište Nemaca i ustaša u Livnu.

Usastavu Kraljevačkog odreda – sada Kraljevačkog bataljona, stajala je i Rita kao politički komesar jedne čete. Osnovana je prva regularna jedinica Narodnooslobodilačke vojske, u kojoj je prva žena politički komesar bila Rita...

U selu Dugama, odmah do Prozora, boravi Ritina četa. Bio je 11. jul 1942.

Sprema se okršaj. Rita je s četom.

- Šta mislite, drugovi, o ustaškoj hvalisavosti da je Prozor njihova neosvojiva tvrđava?...

Prozor je pao. Umesto ustaške tvrđave, Prozor je postao slobodan partizanski grad. A dole, u selu, ispod Prozora, ostala je sveža humka.

Kada je posle dužeg vremena bataljon opet naišao u isti kraj, drugovi su pošli da obiđu mesto gde su se nekad oprostili od Rite. Našli su grob brižljivo uređen i sav u cveću. U selu su im pričali: »Ovde leži partizanka Rita, politički komesar. Poginula je u dvadeset drugoj godini. Celu naše selo obilazi njen grob, a naše devojke ga stalno uređuju i kite cvećem.«

Branislav Božović

Iznenadno i kao bujica sručili su se

proleteri sa Zelengore na prugu Sarajevo-Mostar i prodrli do ustaškog uporišta i »neosvojive« tvrđave Prozor, sa starom kulom koja dominira varošicom. Istureni delovi Kraljevačkog bataljona izašli su na položaje iznad gradića, ukleštenog među brdima. Sa borcima 1. čete nastupala je studentkinja tehnike Olga Jovičić, iz Kraljeva, omiljeni politički komesar, koju su zvali Rita.

Jedanaesti jul 1942., zabeležio je u svom dnevniku puškomitraljezac Deva. Ustaše su dobile pojačanje i nadmoćnim snagama napadaju partizanske položaje. Četa se pritajila i pustila ih da priđu bliže, a onda osula paljbu iz svih oružja. Nepri-

Olga Jovičić Rita, rođena 1920. godine, Kraljevo; student; član KPJ od 1940. Stupila u NOB jula 1941. Prvi politički komesar-žena u NOV. Poginula 11. jula 1942. kod Prozora. Narodni heroj.

jateljski stroj se rastura, ustaše se povlače u neredu. Ali iz grada nastupa novi talas crnih uniformi, potpomognut vatrom iz bacača i mitraljeza.

Ustaše jurišaju u gustim redovima, a jedna njihova kolona prodire s boka. Četu zasipa vatra sa svih strana. Borcima je ponestalo municije u teškoj situaciji kada su preko brisanog prostora morali da se izvlače iz smrtonosnih makaza. Žestoku

pucnjavu odjednom nadjačaše povici: »Ranjena Rita!«

Teško ranjena u stomak, Rita je pala kao pokošena. Meci su je stigli u žitu, kada se povlačila. Ležala je gotovo nemocna, ali je poslednjim ostacima snage ipak pokušavala da se vuče po žitu, oslanjajući se na laktovima. Vikala je drugovima:

- Ne prilazite mi! Ne ginite!

Ustaše su već bile vrlo blizu. Pucnjava i njihov vrisak zaglušivali su uši. Začuli su se i povici:

- Uhvatite je živu!

Ali četa nije ostavila Ritu.

Dok su mici fijukali oko glave, borci su izvlačili svog komesara i omiljenog druga. Nisu obraćali pažnju na njene povike:

- Drugovi, molim vas, ostavite me. Povucite se! Izginućete...

Puškomitralsci su poslednje rafale sručili na ustaše. Vatreni zid ih zaustavi samo nekoliko trenutaka, ali u tom kratkom predahu borci izvukoše iz žita Ritu, klonulu od rana. Sa proplanka iznad njih oglasi se dugim rafalom partizanski teški mitraljez.

Iza prvog zaklona grupa koja je nosila Ritu zastade da je previje. Dok su je pod borbom izvlačili, po tome kako se grčila znali su kakve je bolove morale da trpi.

Posle previjanja preneli su je u selo Duge. Na položaju borba se nastavljal nesmanjenom žestinom. Onda je iznenadno došlo do pustošne oluje. Sevalo je i grmelo, kiša je lila kao iz kabla, a veter lomio drveće. A dole, u seoskoj kući, u klonulom telu četnog komesara Olge Jovičić ugasili su se poslednji znaci života."

Ritin sugrađanin i saborac Deva zabeležio je u svoj dnevnik: »Rita je izdahnula u teškim mukama.«

Branislav Božović

Deo boraca Prvog bataljona u okolini Livna 1942. godine.

Livno, ratni snimak (dole).

...U vrijeme približavanja proletera Dalmaciji, 14. kolovoza, stiglo je naređenje štaba Četvrte operativne zone komandi našeg bataljona: Pri dodiru sa proleterima pozvati dobrovoljce za prelazak u Prvu proletersku brigadu. Od prijavljenih boraca odvojiti 150, koji bi, uz 50-70 drugova iz srednje i 70 iz sjeverne Dalmacije, sačinjavali »Dalmatinski proleterski bataljon« koji će ući u sastav Prve proleterske brigade. Na to se javila čitava omladinska četa »Ante Torkar« i već 28. kolovoza, u jeku italijanske ofanzyve na Biokovu, bataljon se, bez jedne čete, probija u pravcu Grabovac-Lovreć-Aržano i Livno.

Tridesetog kolovoza sastali smo se sa prethodnicama proletera u rejonu Lovrića. Bili su to dijelovi Drugog crnogorskog bataljona. Susret je obilježen zajedničkom pjesmom i bio tako srdačan da se ne može nikada zaboraviti. Svi drugovi su se okupili oko nas i među sobom se upoznavali. Pričali smo jedni drugima o tegobama i uspjesima, a teško je bilo reći tko je koga sa više pažnje slušao. Bilo je bučno i veselo. Činilo mi se da sam tog prvog dana sklopio prijateljstvo sa svima. Zaista, ti stari prekaljeni proleteri bili su prijatni i ljubazni jer su nas odmah smatrali ravнима sebi. Rastanak je bio srdačan i topao i mi smo produžili za Livno, izražavajući želju da budemo raspoređeni u taj bataljon, tim prije što do formiranja »Dalmatinskog proleterskog bataljona« nije došlo. Crnogorci su nam, pak, govorili da ćemo i kod Srbijanaca naići na ovakav prijem i drugarstvo.

Poslije nekoliko dana u sastav Brigade je, kao prva popuna, ušlo 170 boraca sa Biokova. Od njih je po 40 ušlo u Prvi i Drugi (Crnogorski) bataljon, a ostali u druge bataljone i prištapske jedinice Bri-

gade. Naš dolazak među crnogorske proletere ne može se nikada zaboraviti. Prijem je bio topao, a već u prvim borbama su nas smatrali ravnima sebi i u nas imali puno povjerenje. U prvoj borbi, na Ključu, poginuo je i prvi Dalmatinac, Jakim Maslov iz Opuzena, stari revolucionar koji je već 1939. bio član KPJ. Drugarstvo je bilo na visini i ono je njegovano udruženim snagama. Sve teškoće smo skupa podnosili, dijelili dobro i zlo, bili pravi proleteri i suborci. Takvo prijateljstvo izdržalo je sve kušnje.

Sa Biokova smo otišli sa vjerom u srca, slijedeći zov Partije i shvatajući da bez zajedničke borbe svih naroda Jugoslavije i bez čvrstog bratstva i jedinstva nema uspjeha i pobjede naše revolucije. Gdje god smo prošli, gdje god smo vodili borbu, proleteri su, prije svega, časno izvršavali svoj prvi politički zadatak – razvijanje bratstva i jedinstva naroda Jugoslavije.

Jedan sam od onih boraca rodom iz Dalmacije koji je u sastavu Drugog i Prvog (crnogorskih) bataljona ostao sve do kraja rata. Mnoga imena su mi ostala u sjećanju, a posebno imena onih prvoboraca sa područja Biokova i otoka koji su, u jurišima ta dva bataljona proletera, hrabro poginuli na bojištima širom Jugoslavije. Spomenuti su samo neke koji su se naročito isticali kao komunisti, ljudi, borci i starješine: Vojin Kadiljević, Duro i Gojko, Jure Odak, Ivan i Manda Bogunović, Milan Šoljak, Zvonko Rakić, Milan i Vlado Veža, Kleme Puharić, Nikola i Ante Vela, Mate Zarnić, Marjan Radalj, Tugomir Radovančić, Darko Čurin, Nada Srzić, Neda Krlić, Bepo Milja, Jure Škarica i dr., čija je hrabrost zapažena u jurišima na Ključ, Ivan-Sedlo, Gornji Vakuf, u IV ofanzivi, na Glavatičevu, Treskavici, Drini, Borovnu, Sutjesci, u istočnoj Bosni, na Travniku, Mliništu, Beogradu, Pleternici...

Osim zavidne borbenosti, Dalmatince je krasila vedrina, među njima se uvijek čula pjesma i veselje i taj vedri duh smo donijeli u Prvu proletersku brigadu.

U Prvom i Drugom bataljonu smo imali i dvije izuzetne drugarice, Nadu Srzić iz Makarske i Anku Braškin iz Kaštela. Zvali smo ih vesela Nada i Anka; bile su živih očiju i hitnih pokreta, vječito dobro raspoložene i nasmijane. Bile su borci-bolničarke kakve bi poželjela svaka jedinica, primjer neumornih, nesebičnih, hrabrih i odvažnih proletera. Svojom pjesmom i veselošću one su ulijevale optimizam svakom borcu. Zračile su veselošću, bodrile pjesmom, isticale se hrabrošću, primjerim držanjem i zanosom žene-borca, zbog čega će nam njihova imena ostati u životu sjećanju kao imena žena uzornih drugarića proletera... Vitomir Pirak

Uspomena grupe boraca sa drugovima iz Štaba Brigade i polit. odela: Koča Popović, Danilo Lekić, Mitra Mitrović i Milosav Milosavljević u oslobođenom Liču (slika gore).

Paško Romac, rođen 1913. godine, Vukšići; Benkovac, SRH; radnik; član KPJ od 1935. Stupio u NOB 1941. Član Saveta federacije. Umro 1983. godine. Narodni heroj.

Danilo Lekić, zamenik komandanta Brigade i članovi Štaba Šestog bataljona, Čedomir Minđerović, politički komesar Bataljona (treći sleva) i Miloje Milojević (u prikolici), zamenik komandanta bataljona, u Livnu, avgust 1942. godine.

Livno, avgust 1942. godine: Milan Todorović, Nada Marković i Mare Vasilić iz Šestog bataljona.

Boravak u oslobođenom Livnu Brigada je iskoristila za vojno-političku obuku boraca i za kulturno-zabavni rad u jedinicama i sa narodom. Na fotografiji: (levo) borci Pratećeg voda Drugog bataljona, avgust 1942. godine.

*Štab I proleterske
NO udarne brigade
16-VIII-42*

Štabu IV operativne zone

1. Dobili smo izvještaj načelnika Štaba naše brigade, poslan 15. ov. m. u 19 časova.
  2. Oko 5,30 časova, 15. ov. m., naš IV bataljon ušao je u s. Roško Polje bez ikakvog otpora.
  3. U toku jučerašnjeg dana bilo je n prijateljskih snaga na brdu Mošnjači, iste su se povukle juče u 16 h, poslije kraćeg prepucavanja sa jednom našom četom, preko s. Vojkovići u pravcu Mjesihovine.
  4. Istočno od s. Vojkovići dijelovi našeg VI bat. vodili su juče borbu. Rezultate ne znamo. No poslije toga jedna četa IV bat. ušla je u s. Vojkovići bez otpora. Međutim veza sa našim VI bat., u toku jučerašnjeg dana nije bila uspostavljena.
  5. Naš II bat. ušao je preksinoć u s. Bukova Gora bez otpora, juče ujutro u s. Aržano sa manjim otporom (bilo je svega 20 milicionera, koji su pobjegli na jug), a zatim je ušao u s. Vinicu bez otpora; tamo je bilo 7 žandarma koji nisu htjeli davati otpor.
  6. Naše jedinice su sinoć pošle na izvršenje zadatka II etape.
  7. Upućena je veza sa bat. »Jozo Jurković«.
  8. Poštu im treba slati na s. Vir.

S. f. s. n!

Za Štab Brigade Španac

9. Dostavljamo pismo, koje je došlo zajedno sa izvještajem druga načelnika.

stab I Protektorat
Oudarue Brigade
16 - 111 - 42

Stab IV Operative zone

1. Dobit nos nejprvej malačskou Školu
uvede Brigáda, počas 15.00 a 19.00 hodin.

2. Od 5^h ráno, až 15.00, nos II čebucha
stav je u s. Radko Peče bez rukou objektu.

3. U hran průvazové díly bude je nejdříve
malo na boku leštěny, kde je v pravé řadě
u 16^h polohu vracej propracovat v jednom směru
čelou, přes u s. Výpravci u pravou lyžovatorem.
čelou.

4. Žádám od u s. Výpravci udati následující
VI tab. rodu u pravé čelo. Rukáv se zavírá
u polohu lyže jednou čelo VI tab. udati je u s.
Výpravci u s. Objektu voda za mimo
VI tab., u hran průvazové díly, neje být upravena
zase. 5. Když VI tab. voda je pravou u s. Bu-
kova gora bude objekt, pravé upraveno - u s. Africkou
za mimožem objektem (bude je možné 20 metrů),
když u polohy u s. jazy) a bude je voda u s.
Výpravci, kdo objekt, díly je bude t. závadu
objektu u s. Lyži dobiti objektu.

6. Dálej jednou u s. voda je
objektu u s. dátka II etape.

7. Upredena je verna sa lat. fros puer
korre^z.
8. Posto mu treba slati na s. Vr.

S. F. - S. M.
En Stab Projekt
K 13^b Spurung
9. Dostojanskiy, koye re dilo
tayebeniya na poystvennye drozhki
muzicheskaya

Borci Šestog bataljona u okolini Livna, avgust 1942. godine. Na fotografiji su Vaso Jovanović, Živorad Čekić, Siniša Nikolajević, Bozo Popović i Mijalko Todorović, zamenik političkog komesara Brigade, Dragan Gligorić i ostali drugovi iz jedinice.

Deo Štaba Brigade i komandir čete Šestog bataljona Siniša Nikolajević (dole) kod Livna, avgust 1942. godine.

Đuro Petrović, rođen 1914. godine, u Građanima, Ljubotinj, Cetinje; radnik; član KPJ od 1934. Stupio u NOB jula 1941. Poginuo avgusta 1942. kod Kupresa u sastavu 4. crnogorske proleterske brigade. Narodni heroj.

Sastanak bolničarki Brigade (na slikama gore) koje su učestvovale na sanitetskom kursu u Livnu, avgust 1942. godine. Prepoznaju se drugarice: Nada Jovanović, Dragica Straka, Ranka Cerović, Danica Rosić, Anda Stefanović, Ljubica Živković, Derviša Hodžić, Miljuša Jovanović, Lepa Marković, Dina Vrbica, Mirjana Kovačević i Rajka Jovanović Bela.

Posle previjanja rane Radovanu Vukanoviću, komandantu Drugog bataljona u Livnu slikali su se za uspomenu. Na slici (dole) u sredini: dr Irina Knežević, prva sleva Ljubica Vukanović, prva zdesna Dara Ćetković i druga zdesna, verovatno, Mirjana Kovačević.

U oslobođenom Livnu avgusta 1942. godine. Sleva: Drago Odović, Milan Šarac, komandir 1. čete Šestog beogradskog bataljona, Ljupče Ilić, zamenik komandanta Bataljona i Bora Nešković.

Borci Trećeg bataljona u časovima odmora u oslobođenom Livnu, avgust 1942. godine.

Petak, 28. avgust — Livno - Juče posle

podne došli smo u Livno na partijsku konferenciju. Dvanaest delegata je došlo iz naše jedinice. Bataljon je ostao u Smričanima i Potoku. Malo ih zna za pravi razlog našeg boravka u Livnu. Rečeno nam je da budemo konspirativni.

Šetamo se ulicama. Tragovi borbe su još vidni. Izrešetan i iskrzan maker. Polupan crep na krovu. Srušena bandera. Razlupana svetla. Razrušena kuća. Ipak život teče dalje. Obućari i krojači rade za jedinice.

Po padu mraka sakupili smo se u jednoj prostranoj sobi. Lica poznata, radosna i ozbiljna.

Oko 20 časova Plavi otvara konferenciju. Sve umuće. On nam iznosi da se duže vreme osećala potreba za dogovorom partijskih i političkih ljudi Brigade, ali da se tek sada ukazala prilika. Na konferenciji komunista 1. proleterske brigade prisustvuje preko 80 delegata iz svih čelija četa i bataljona.

Pošto je usvojen dnevni red, Fića je podneo referat o vojno-političkoj situaciji i ulozi naše brigade, a Plavi je govorio o zadacima članova Partije i jačanju borbe.

ne i političke snage. Sekretari bataljonskih biroa podneli su kratke izveštaje: Vlado Šćekić, Dušan Dozet, Ivan Vondraček i drugi. Posle su se redali učesnici u diskusiji: Jovo Kapičić, Miro Dragičić, Raja Nedeljković, Ivo Dapčević, Krsto Bajić, Radovan Vukanović, Risto Lekić, Dušan Korać, Moma Stanojlović, Danilo Lekić, Koča Popović i drugi.

Dominirale su ove misli: fašizam mora biti uništen; dugo obećavani drugi front će biti uskoro otvoren; Amerika i Engleska još nisu preduzele ofanzivne akcije protiv Nemačke i Italije; izbeglička vlada je sebe diskreditovala i raskrinkala svojim postupcima; naša borba je deo svetske borbe za demokratiju i pravo radničke klase.

Govoreno je o rezultatima našeg rada. Konstatovani su i mnogi nedostaci koji se u najkraćem roku moraju otkloniti. Ne sme se sektašiti. Širina pokreta mora biti shvaćena. Svaki borac mora poznavati osnovne postavke marksizma-lenjinizma. Teorijska izgradnja članova KPJ i boraca jeste jedan od najvažnijih zadataka. Pomoći im da izrastu u dobre starešine i borce. Strogo osuđivati greške prema narodu. Nikome imovina ne sme biti konfi-

kovana, niti civil pretresen, uhapšen i suđen bez odobrenja višeg štaba i tačno ustanovljenih dokaza. Narod u nama mora videti i ostvariti željenu pravdu.

Učesnika u diskusiji bilo je i iz našeg bataljona. Miladin se nije složio sa delom iz referata Plavog koji se odnosio na naš bataljon, kao ni sa odlukom da se u bataljonu formira neki vojni komitet, za šta je zadužen Pešić. I izgleda da je u pravu. Drenjanin je govorio o kulturno-prosvetnom radu, a Šijan je iznosio slabosti iz političkog rada sa borcima.

Koča i Danilo su teorijski obrazlagali karakter naše borbe, međunarodnu situaciju, snage demokratije i otpora, ulogu Crvene armije i SSSR-a, kao i nužnost našeg daljeg rada na povećavanju disciplinе i borbene gotovosti jedinica.

Konferencija je, sa jednom pauzom, trajala celu noć. Neki su dremali, pa ih je Plavi opominjao. Jutros su se delegati razišli. Zadržani su komesarji četa i bataljona. Fića nam reče da smo javni predstavnici Partije. Menjali smo iskustva i dogovarali se o temama i načinu najboljeg delovanja.

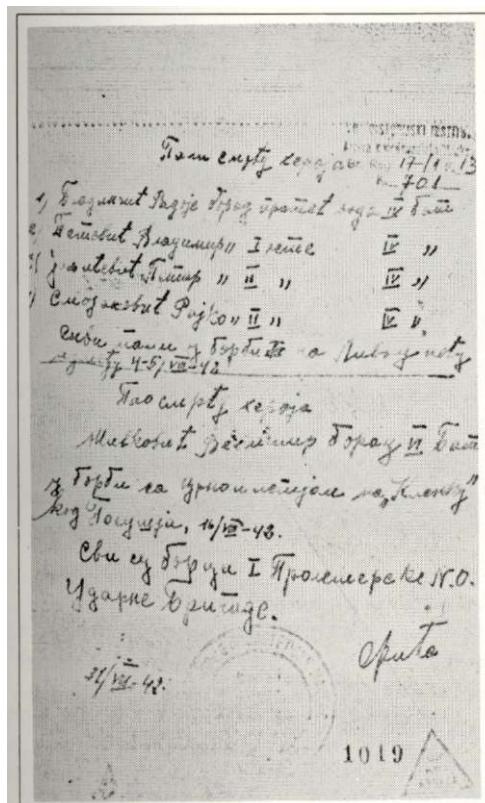
Milosav Bojić
(Iz ratnog dnevnika)

Bilo je jutro avgustovsko, bogato od Broda i prirode, od pustoši sela bez života. Ne, nije prvo bilo. Ne, nije poslednje bilo. A ipak prvo u sećanju! Svejedno je zašto. Sve je bilo tu. Selo puno bašta i voćara. Ograde vitke i nekrhane. Usevi bujni i negovani. Dvorišta čista i sunčana. Domovi i staje gladni ljudskog glasa i stočjeg topota. Dimnjaci žudni za sivim buketima dimova. Staze tužne za stopama u prah utisnutim i nekud uz brda iskidanim. Potočare zamukle i vitla zakočena zaplakala od razbijenih mlazova. Padaju šljive i jabuke dozrele, napuštene i nepotrebne. Po baštama mame cvetovi neobra-

ni. Trgne se čovek - ratnik, kad škipnju vrata pritvorena, kad lepršne ptice u krošnjama, kad padnu dozreli plodovi kad zašumi vetrić po drveću. Trgne se i boli ga prevarena nada. Zašto beže ljudi od slobode? - muči ga pobuna još nestasala. A da li beže ljudi od slobode?! - lomi ga vera u čoveka. Za koga sedam stotina trideset noći nesna?! - prekoreva. Za koga sedam stotina trideset noći strepnje i bojazni?! - odgovara pustoš iz naselja. Za koga ljubav i sudari u selu napuštenom?! - kida ga sumnja i bolovi. Za koga vera i toplina kad selom tuđ i nepoznat razaspe se?! - zaškripe vrata pritvorena, zašapuću

voćke otežale, zamirišu cvetovi rosom našaćeni. Ne poklekni - briždi glas pustoši i osame. Ne poklekni - javlja vетar sa obližnja i hrastova na potkovi brda. Ko si? - pitaju deca sa ivica kao ptice uz majke pripajena. Ko si i šta hoćeš? pitaju majke posustala daha od bežanja uz padine natovarene decom i posteljinom. Ko si, ko si, ko si - buči košmar za sve i odasvud.

Vidi čovek - ratnik na strmom vencu visokog obronka đerdan ljudi. Ako ih bolnatera - provalija će mrtve sačekati. I biće selo - groblje. Ako ih strah potisne - kuda kroz oblake na vrhovima potrgane? Zvati, iz svec glasa zvati, da se vrate, da dar

Augusta 1942. godine naše jedinice su postigle veliki uspeh prodom u Dalmaciju. Neprijatelj je bio zbuđen i potpuno iznenaden: Četvrti bataljon u centru Klenka krajem avgusta 1942. godine.

Borci Drugog bataljona u selu Lišnje, avgust 1942. godine. Prvi zdesna je Savie Mičković.

Pali smrću heroja

- 1) Radoje, borac Prateć. voda IV bat
- 2) Vladimir, borac I čete IV bat
- 3) Petar, borac II čete IV bat
- 4) Stojanović Rajko, borac II čete IV bat.

Svi pali u borbi na Livnu noću između 4-S/VIII-42

Pao smrću heroja

Zivković Velimir, borac VI bat. u borbi sa crnom legijom na »Klenku« kod Posušja, 16/VIII-42

Svi su borci I proleterske N. O. udarne brigade.

31/VIII-42

MP

Fića

slobode prime – ko će mu verovati? Ko može verovati u glas tuđina nepoznata?! A što će sloboda selu napuštenom i opušteliom. Što će ono jedinici ratnika - proletera da svaki čovek - ratnik od pustoši tuguje i boluje. I idu ljudi - ratnici ruše pogled stazama – možda nekog ima? A kuće ostaju mukle i prazne kao glomazne igračke ljudskog hira povezane zmijuljastim stazama sa rasutim stopama proleta - po rosi i prašini. Vuče radoznalost i poslednjoj kući i čupa otpor iz čoveka - zar nigde nikog? Jedinica protiče kolonom kroz pustoš i nadu - biće bar neko.

Stale su kolone - zašto? Čuo se samό

žubor potoka i trzanje zakočenog vitla potočare. Vetrić se zaigrao retkim sedim pramenovima kose. Šta je sa belih brkova blesnulo - para, rosa ili suza, ko bi znao?! Bos, u belom prtenom rublju, uspravan i smiren sišao je čovek stepeništem. Samo ono je škripalo. Sišao i stao pred čoveka - ratnika. Oči su mu bile zelenkaste kao voda njegova potočića. Ruke su dugačke i opuštene kao grane povijene. Usta poluočvorenja kao od žedi nagorela. U prašinici su ostale duge stope mršavih stopala.

– Evo, pa kolji! - rekao je i samo malo vrat povio. - Drugih nema - dodao je.

– Srećno ti prvo jutro u slobodi, stari-

no moja - rekao je čovek - ratnik i pružio ruku od rata crnu i ogrubelju.

A starac je čekao, vrat je ostao povijen, ruke niz dugačko telo opuštene, pogled ukopan u nevidljivu trunčicu zemlje. Samo je blag veter borao belo rublje na starini.

- Ne traži više, ne išti nejač i majke kukavice. Uzmi mene za sve – govorila je pomirenost sa sudbinom, žrtva, gađenje od neljudskog i ponos sklopljenog oka za sve selo.

– Starino, pruži ruku da se kao ljudi pozdravimo i u oči pogledamo. Ljudi se

U Bosanskoj krajini, avgust 1942. godine: Petar Penjo Sekulić, Spiro Vujović, Spiro Lagator, Luka Bijelić (zdesna ulevo) i poslednja levo Mileva Ivanović.

po pogledu i obrazu prepoznaju. Slagali su vas, paćenici moji.

Ne, starčeva ruka je čekala dok oči i misao pročitaju, a čovek – ratnik je svoju ispruženu ruku držao. Čovek – ratnik je čekao. I žrtvovani starac - selo je čekao. Samo je dvoboja pogleda cepao skrame straha i nevere. Zavodnile su oči obojice. Jesu li to bile suze krajnjeg bola i napreza- nja ili sudara vere i strepnje? – svejedno. Je li to bio zov čoveka za čoveka ili sudar neverne misli i vernog osećanja? – sveje- dno.

– Čekaj! – rekao je i čudnovato lako se okrenuo.

Išao je prema kući sa uzdignutim i zalepršalim rukama kao let galebov nad pučinom. Zaškripale su sitno i lako bele jelove stepenice. Umakao je za tren oka preko praga. I vratio se. Na ruci mu je visio žut dudov tronožac, a u ruci iskrila litrica kao zlato žute ukrtle rakije. Sa klina pod nadstrešnicom hitro i vesto je skinuo sofru od crvenkaste jovovine. I sve je raširenim rukama podigao uvis kao ptičji uzlet.

Čovek - ratnik još je čekao sa rukom poluispruženom i nije video venac Oblih brda na kome su se žene, deca i ljudi međusobno zgleddali i samo oni znali šta im starac - selo poručuje. A starac – selo je lako i vešto sofru postavio, kao da je iz zamaha na troskot sletela. I tronožac je samo malo zaigrao po travi, starac ga je mekanim i smežuranim rukama pogladio kao da dete umiruje.

- Sjedi i dobro mi došao – rekao je i, kao da je mirno stao, uspravio se.

Pogled mu je lutao po padini Oblih brda i krivudavim stazama niz koje je selo oprezno silazilo. Pogledao je oči čoveka – ratnika kao da poslednju proveru vrši.

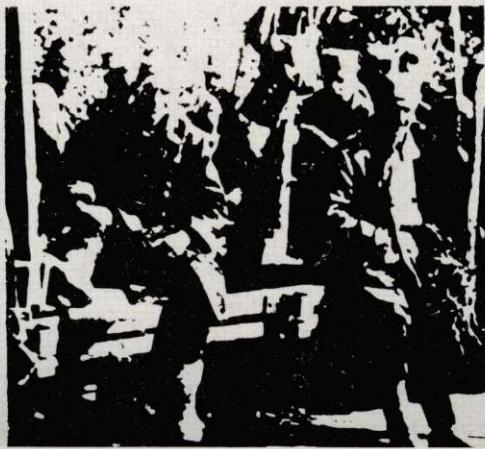
- Dobro mi došao, prijatelju - rekao je i nalio čašicu nemirne rakije kao rastopljeno zlato, dodao: – Nazdravlje! - i sručio je u usta puna belih i lepih zuba. Obrisao je bele brkove i nalio drugu čašicu za poluispruženu ruku čoveka - ratnika.

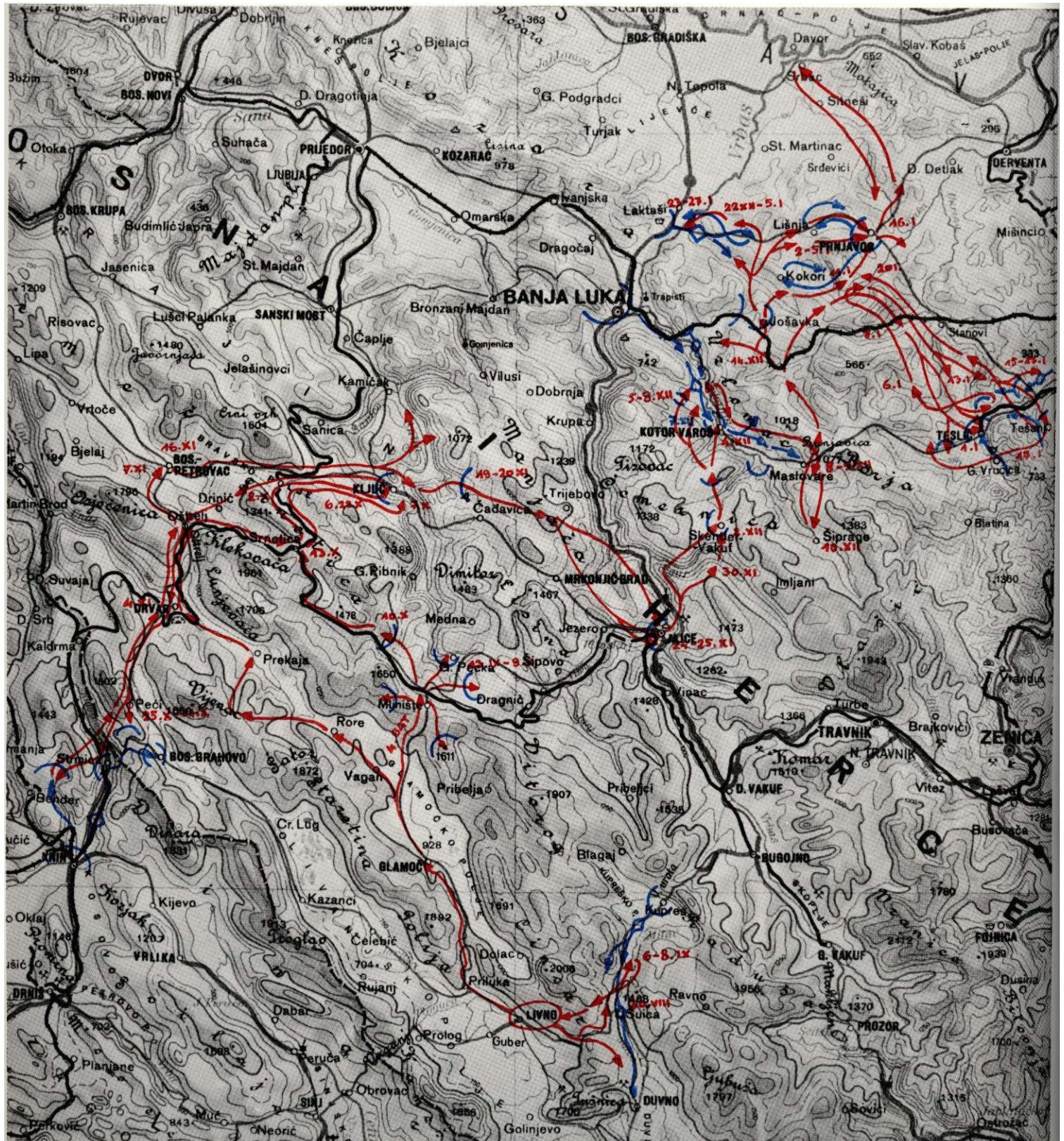
– Sa prijateljem prvi pijem – dodao je.

Dragi Milenković

Deo sanitetske ekipe septembra 1942. Prvi sleva je Ivo Popović Dani, zatim Živanka Vićentijević Seka, Rosa Dmitrić-Tomić.

Sirenje i odbrana slobodne teritorije u zapadnoj i srednjoj Bosni (septembar 1942. – januar 1943. godine)